

MANİSA SARIGÖL AĞZINDA ŞİMDİ ZARFININ DEĞİŞKELERİNE TOPLUMDİLBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM

Yrd. Doç. Dr. İmdat DEMİR

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

ÖZ

Güneybatı Anadolu ağızlarının karakteristik özelliğini barındıran Sarıgöl, Manisa'nın 130 km doğusunda yer alan bir ilçedir. Sarıgöl, dört ile komşu olması yönüyle kültürel ve sosyal olarak diğer illere bağlı yerleşim yerleriyle de etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşim, zamanla ağız özelliklerine de tesir etmektedir.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerine yapılan çalışmalarda derleme ve incelemeyle birlikte tasnif çalışmaları da önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu tasnif çalışmalarında karşılaştırmalı dilbilgisi yöntemine başvurulmaktadır. Tasnif çalışmaları belirli ölçütlere göre yapılmaktadır. Anadolu ağızlarının tasnifinde genellikle ses ve şekil bilgisi özelliklerine dayalı bir yöntemin uygulandığı görülmektedir. Bazı çalışmalarda, belirli bir ağız alanında sıkça kullanılan ve değişkeleri bulunan kelimelere dayalı tasnif çalışmaları yapılmaktadır. Sarıgöl ağızlarında şimdi zarfının farklı değişkelerine rastlanmıştır. Öte yandan Sarıgöl ağızlarıyla ilgili başka ölçütlere dayalı tasnif çalışmasında, şimdi zarfının değişkelerinin bazı yönlerden paralellik arz ettiği görülmüştür. Ayrıca cinsiyet, yaş gibi hususlar göz önüne alındığında farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada, Sarıgöl ağızlarındaki şimdi zarfının değişkeleri, değişkeleri ortaya çıkaran toplumdilbilimsel özellikler, cinsiyet ile yaş gibi etkenler göz önüne alındığında ne tür sonuçların ortaya çıktığı irdelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Türkçesi, Güneybatı Anadolu Ağızları, Sarıgöl, şimdi zarfi, toplumdilbilim

A SOCIO-LINGUISTIC APPROACH TO VARIANTS OF ŞİMDİ ADVERB IN MANİSA SARIGOL DIALECT

ABSTRACT

Sarıgöl, which features the characteristic of South-West Anatolia, is a county that is located in 130 km east of Manisa. As Sarıgöl has borders with four cities, it interacts culturally and socially with the dwelling units of those cities. This interaction influences the dialect features in time.

Along with compilation and examination, classification studies also have an important place in studies that are carried out on Turkish dialects. These classification studies appeal to comparative grammar method. Classification studies are done according to certain criterion. In the classification of the Anatolian dialects, it is generally seen that a phonology and morphology-based method is used. In some

studies, classification is based on the words that are frequently used in a dialect area and have variants. Different variants of "şimdi" adverb were seen in Sarigöl dialects. On the other hand, it was seen that the variants of "şimdi" adverb show parallelism from some aspects in a classification based on some other criterion about Sarigöl dialects. Further, different results emerged when some points such as gender and age were considered.

Keywords: *Türkiye Turkish, Dialects of Southwestern Anadolu, Sarigöl, şimdi adverb, sociolinguistics*

Giriş

Toplumların dili zamanla değişir ve gelişir. Bu değişme, eş zamanlı ya da art zamanlı olabileceği gibi toplum olaylarının dili etkilemesiyle veya dilin toplumu müessir hâle getirmesiyle ortaya çıkabilir (Wardhaugh, 2006: 10). Değişme zamanla tabakalaşmakta, günlük konuşmalar farklılıklara ayrılmakta, bölgesel bir konuşmayı meydana getirebilmektedir. Kültürel veya siyasi denilebilen dış etkenler, dil dışı sapmaların görülmesine neden olmaktadır. Ağız olarak belirtilen dilden ayrılmalar, zamanla yazı dili hâline gelmekte veya gelememektedir. Siyasi/toplumsal etkenler nedeniyle, her dilin saygın ağzı, yazı dili olarak benimsenir. Yazı dili dışında kalan, ancak siyasi sınırlarla kestirilemeyen hatta ses veya şekil hususiyetleriyle kesin sınırı çizilemeyen ağızlarda da peyderpey gelişme-değişme veya üst katman ağzı gibi durumlar görülmektedir (Demir, 2007: 154).

Toplumdilbilimin alanına giren konulardan biri de ağızlardır. Ağızlarda da zamanla kendi içinde adacıklar oluşmaktadır. Göç, kültürel etkileşim gibi dil dışı unsurlar, yerel ağızların başka ağızlarla karşılaşması sonucu konuşanda çatışma ortaya çıkarmakta ve farklı ağız varyantlaşmalarının görülmesine neden olmaktadır. Örneğin, bir yere taşınan A ağzına sahip bir kadın konuşuru gittiği B ağzından ne kadar etkilenmektedir ya da kadının dünyaya gelen çocuğu A ağzından mı yoksa B ağzından mı etkilenmektedir? Bunların tespiti, ayrıntılı bir çalışmayla mümkün görünmektedir.

1. Sarigöl Ağızları

Toplam 29 köyü bulunan Sarigöl, Manisa'ya 130 km uzaklıkta olup ilin doğusunda yer almaktadır. Manisa iline bağlı Sarigöl ilçesi, dört il sınırının kesiştiği noktada yer almasıyla ağız bilimi açısından önem arz etmektedir. Diğer taraftan karakteristik bir Güneybatı Anadolu ağızları özelliği gösteren ilçede başkaca ağız adacıklarının bulunduğu da tespit edilmiştir. Sarigöl ve köylerindeki ağızların sınıflandırılmasında diğer ağızlarda olduğu gibi belirli ölçütler kullanıldığında değişik sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Ağız sınıflandırma çalışmalarında genellikle ses ve şekil bilgisi ölçüt olarak alınmaktadır (Karahan, 1996b). Bazı çalışmalarda da kelimeye (lexicology) dayalı ölçüt yoluyla sınıflandırma yapıldığı görülmektedir (Demir, 1997: 107-108; Hayasi 2000: 47-52). Kelime tercihli ağız sınıflandırılmalarında dikkat çekici sonuçlar göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Türkiye Türkçesindeki *şimdi* zarfının Sarigöl ağızlarındaki değişkelerine göre bir sınıflandırma denemesi

yapılacak, diğer ses ve şekil bilgisi ölçütleriyle farklılıkları ya da örtüşükleri noktalar üzerinde de ayrıca durulacaktır. Buna bağlı olarak örneğin A ağızlı kişinin B ağızına sahip bölgedeki tutumunun ne olduğu hususuna da değinilecektir. Öte yandan son yıllarda dikkat çeken cinsiyet ölçütü de çalışmada yer alacaktır.

Sarıgöl ağızlarıyla ilgili veriler tarafımızdan yapılan derleme ve incelemelerle elde edilmiştir (Demir, 2012). Derleme sayısı 73'tür. Aşağıdaki tablolarda gösterilen numaralar aynı zamanda derleme yapılan konuşmacının numarasını da temsil etmektedir. Kadınlar ve erkekler ayrı şekilde belirtilerek tabloya dâhil edilmiştir. Gerekli görüldüğü durumlarda Sarıgöl ağızlarıyla ilgili başka verilere de başvurulmuştur. Ancak çalışmanın sınırlarının dışına çıkmama adına bu tür verilerle ilgili ayrıntıya girilmeyecektir.

1.1. Sarıgöl Ağız Bölgelerinde *şimdi* Zarfının Değişkeleri

Sarıgöl ağızları, öncelikle karakteristik olarak görülen ses ve şekil bilgisi hususiyetlerine göre tasnif edilmiştir. Ağız bölgesinde en karakteristik ölçüt şimdiki zaman işaretleyicilerinde görülmüş, bu ölçüte göre üç ana ağız grubu belirlenmiştir: 1. -(I)yo, 2. -(I)yoru, 3. (I)yI. Bu ağız grupları, alt ağız bölgelerine ayrılırken /r/ sesbiriminin korunması/erimesi, incelleme, daralma gibi ses hususiyetleriyle alt ağız gruplarına ayrılmıştır. Bununla birlikte alt ağız gruplarında -Iver- tezlik fiili, teklik kişi emir kipi, yönelme ve belirtme hâl eklerinin değişkeleri tasnifte göz önünde bulundurulmuştur. Bunların yanında *gayrı*, *öyle böyle*, *vur-* ve *güreş* sözlükbirimlerinin değişkeleri, alt ağız bölgelerinin bölgeciklere ayrılmasında ölçüt olarak kullanılmıştır. Bu çalışmada konu edilen sözlükbirimlerden *şimdi* zarfının değişkelerinin ağız bölgelerinde çeşitlilik göstermesi, dikkatimizi çekmiş ve konu *şimdi* zarfının değişkeleriyle sınırlandırılmıştır.

Sarıgöl ağız bölgeleri *şimdi* zarfının değişkeleriyle örtüşmekte veya farklılaşmaktadır. Örneğin, -(I)yo ağızı olarak addedilen bölgede *hinci* kullanımı ağır basmaktayken aynı ağız grubundaki Alemşahlı köyünde *hindi* zarfının kullanımı daha yaygındır. Öte yandan burada en çok dikkati çeken husus, coğrafi yayılımda görülmektedir. Zıyanlar, Yeniköy, Baharlar ile Dindarlı yüksek kesimlerdeki yerleşim yerleridir ve *hindi* zarfı bu yerleşim yerlerinde daha yoğun görülmektedir. Buna karşılık yüksek kesimlerde olmayan Çimentepe'de *hindi*, rakımca yüksek olan Dadağlı köyünde ise *hincinin* kullanımı ağır basmaktadır. Muhtemelen bu köylerin geçmişiyle diğer köylerin tarihi araştırıldığında köken açısından ortak bir payda olması gerekir. Tablo 1'de 36 konuşmacı kadın, 10 konuşmacı da erkektir. 3 derleme metninde de kadın-erkek karışımı konuşmacılar mevcuttur.

Tablo 1. –(I)yo Ağız Bölgesinde Şimdi Zarfının Değişkeleri ve Dağılımı

	Cins.	Köy Adı	hindi	hinci	şinci	hincik	şincik	şindi	şindik	şimdi
1	K	Çavuş.	-	15	1	-	-	-	-	-
2	K	Çavuş.	-	10	-	-	-	-	-	-
3	K	Çavuş.	-	3	-	-	-	-	-	-
4	K	Bağlıca	1	54	1	-	-	1	-	
5	E+K	Bağlıca	3	25	14	1	1	-		4
6	K+K	Bağlıca	-	13	16	2	-	1	-	-
7	K	Çimen.	6	3	1	-	-	1	-	-
8	K	Çimen.	3	-	-	-	-	2	-	
9	E	Çanak.	-	2	3	-	-	11	-	1
10	K	Çanak.	2	9	-	-	-	-	-	-
11	K+E	Çanak.	1	6	1	-	-	-	-	-
12	K	Avşar	-	29	-	-	-	-	-	-
13	K	Avşar	9	-	-	-	-	-	-	-
14	K	Avşar	1	16	-	-	-	-	-	-
15	K	Alemş.	15	-	-	-	-	-	-	-
16	K	Alemş.	21	2	-	-	-	1	-	-
17	K	Sığ.	-	1	-	-	-	-	-	-
18	K	Sığ.	-	10	-	-	-	-	-	-
19	E	Sığ.	-	-	-	-	-	-	-	-
20	E	Tirazlar	-	-	-	-	-	8	-	-
21	K	Tirazlar	-	19	2	1	-	-	-	-
22	K	Emcelli	-	-	-	-	-	3	-	-
23	K	Emcelli	1	-	-	-	-	2	-	-
24	K	Sarıgöl	-	15	-	3	-	-	-	-
25	E	Sarıgöl	-	-	1	-	-	5	-	-
26	E	Sarıgöl	-	-	-	-	-	2	-	-
27	K	Yeşilköy	-	11	3	-	-	5	-	-
28	E	Yukarı.	-	-	-	-	-	19	-	-
29	K	Yukarı.	-	13	1	-	-	14	-	-
30	K	Yukarı.	-	11	2	-	-	1	-	-
31	K	Doğuşlar	-	3	-	8	-	-	-	-
32	K	Bahadır.	-	24	-	-	-	-	-	-
33	K	Güneyda.	29	-	-	-	-	-	-	-
34	K	Güneyda.	5	-	-	-	-	-	-	-
35	K	Yeniköy	7	-	1	-	-	7	-	-
36	E	Yeniköy	1	-	-	-	-	6	-	1
37	K	Şeyhdav.	3	-	-	-	-	-	-	-
38	E	Şeyhdav.	4	-	-	-	-	1	-	
39	K	Şeyhdav.	11	-	-	-	-	-	-	-
40	K	Şeyhdav.	29	-	-	-	-	10	-	-
41	K	Kahr.	18	-	-	-	-	-	-	-
42	E	Kahra.	11	-	-	-	-	64	1	1

	Cins.	Köy Adı	hindi	hinci	şinci	hincik	şincik	şindi	şindik	şimdi
43	E	Baharlar	18	-	-	-	-	-	-	-
44	K	Baharlar	10	-	2	-	-	-	-	-
45	E	Dadağlı	1	-	-	-	-	5	-	2
46	K	Dadağlı	2	28	-	1	-	-	-	-
47	K	Dındarlı	8	-	-	-	-	1	-	-
48	K	Dındarlı	4	-	-	-	-	1	-	-
49	K+E	Dındarlı	6	-	-	-	-	6	-	-

K: Kadın, **E:** Erkek, **Cins.:** Cinsiyet

Tablo 2, -(I)yoru ağzıyla ilgilidir. Bu sahada derleme yapılan konuşmacılardan sadece biri erkektir. Tablo 2'deki diğer konuşmacılara göre 51 numaralı kadın konuşmacıda farklı bir sonuç tespit edilmiştir. Ağız bölgesinde, olması beklenen *hinci* zarfı yerine konuşmacı tarafından daha saygın olduğu düşünülen *şindinin* kullanılmış olmasıdır. Ayrıca aynı konuşmacıda *hindi* zarfının da kullanıldığı görülmektedir. Konuşmacının bu tutumu, ölçünlü dildeki *şimdiye* yakınlaşma çabası olarak görülebilir. Çünkü ölçünlü dildeki *şimdi* zarfına en yakın kullanım *şindi* değişkesidir. Burada ses hususiyetlerinin de etkili olduğu görülmektedir. /d/ ünsüzünün tesiriyle dudak ünsüzü /m/'nin diş ünsüzü /n/ ile değişmesi, Türkçede görülen bir ses değişmesidir. Zannımızca kadın konuşmacı, ölçünlü dile yaklaşma kaygısı gütmüştür. 51 numaralı konuşmayı derlemek için o köyü bilen referans kişiyle köye gidilmişti. Her ne kadar referans kişiyle gitsek de, derleme sırasında eşinin de olması nedeniyle konuşmacının yerel ağza ait konuşma biçimini gizleme çabası içinde olduğunu gözlemledik. Bu tür gizleme çabası, hemen hemen her derlemede karşılaşılan güçlüklerin başında gelir. Bazen konuşmacı ilerleyen yerlerde ana ağız özelliklerini kullansa da bazı durumlarda bunun aksini gerçekleştirebilir. Bilindiği gibi eşin yanında gerçekleştirilen derlemelerde, kadın konuşmacılar ya geri planda durmakta ya da gerçek ağız özelliğini gizlemektedir ki buna *bağlılık değiştirme ilkesi* (principle of subordinate shift) de denilebilir. Toplumdilbilim araştırmalarında Bell tarafından geliştirilen sekiz yöntemle göre *bağlılık değiştirme ilkesi*, ana dil veya yerel ağız konuşucusunun ölçünlü dili veya ağız kullanmaktan kaçınması şeklinde tanımlanabilir (Wardhaugh, 2006: 19). Elbette böyle bir kesin yargıya varmak son derece güçtür. Bu da o yöreyi iyi tanımakla ya da durumu dikkatli şekilde tahlil etmekle mümkündür. Muhtemelen derleme sahalarında beklenmeyen durumla karşılaşılmasının temel sebeplerinden biri, konuşmacının *bağlılık* ya da *tarz değiştirme* tutumlarından hangisini tercih ettiği meselesidir. Bunu kestirebilmek oldukça zordur. Yine Bell'in *tarz değiştirme ilkesi*'ne göre (principle of style-shifting), bir dil veya ağız konuşuru tek bir tarzda konuşmaz; aksine konuşur, birden fazla değişik dil veya ağız tarzlarına sahip olduğu için hiçbir konuşucu aynı tarz geleneğini sürdürmez (Wardhaugh, 2006: 19). Örneğin, ana ağız konuşuru başka bir şehre üniversite eğitimi için gittiğinde zamanla ölçünlü dilin kurallarını benimser ve o tarzı konuşmaya başlar. Aynı kişi ana ağız bölgesine geldiğinde yeniden ağız özelliklerini

kullanabilir, hatta her iki ağız değişkesini de aynı anda gerçekleşen konuşma tarzına yansıtabilir. Bu durumun tersine olması da mümkündür.

Tablo 2’de 56 numaralı konuşmanın birden fazla kadından oluşması, ayrıca kalabalık bir ortamda iki erkekle birlikte olmamız gibi nedenler konuşmacılarda ölçünlü dile yaklaşma hissini doğurmaktadır. Bu durumda konuşur, birden fazla konuşma tarzını barındırabilir. Toplumdilbilimsel olarak ölçünlü dil konuşuru bile zamanla bulunduğu ortama göre *tarz değiştirme* yoluna gidebilmektedir. Örneğin, erkeğin bayanların olduğu ortamdaki konuşmasıyla birlikte maç seyreden erkek topluluğu içindeki konuşması aynı olmasa gerek

Tablo 2. –(I)yoru Ağız Bölgesinde Şimdi Zarfının Değişkeleri ve Dağılımı

	Cins.	Köy Adı	hindi	hinci	şinci	hincik	şindi	şindik	şimdi
50	E	Beyhar.	-	2	-	-	5	-	3
51	K	Beyhar.	4	-	-	-	6	-	-
52	K	Günyaka	-	39	-	-	-	-	-
53	K	Karaca.	-	29	-	-	-	-	-
54	K	Karaca.	-	12	-	-	2	-	-
55	K	Karaca.	-	30	-	-	-	-	-
56	K+K +K+ K	Kızılcı	12	-	-	-	8	1	-

Tablo 3’te 5 erkek, 12 kadın konuşmacı görülmektedir. –(I)yI ağız bölgesini oluşturan bu bölgede en dikkat çekici husus, *hindi* zarfının yoğun olarak kullanmasıdır. Kadın konuşmacılarda erkek konuşmacılara göre *hindi* zarfının kullanımı oldukça yoğundur. 58 numaralı konuşmacıda *hindi* 6 kere, bir üst bölgenin saygın değişkesi *şindi* ise 26 kere geçmiştir. 59 numaralı kadın konuşmacı, 58 numaralı erkek konuşmacının eşidir ve bu kişiler aynı yerel konuşmaya sahip kişilerdir. Aynı ortamda konuşmalarına rağmen erkek konuşmacı yoğun olarak *şindi* zarfını kullanmıştır. Kadın konuşmacı ise belki eşinden örneksene yoluyla 3 kere *şindi* zarfını kullanmış olsa da geleneksel konuşmayı devam ettirme temayülünü göstermektedir.

Tablo 3. –(I)yI Ağız Bölgesinde Şimdi Zarfının Değişkeleri ve Dağılımı

	Cins.	Köy Adı	hindi	hinci	şinci	hincik	şincik	şindi	şindik
57	K	Ahmtli	13	-	-	-	-	-	-
58	E	Ahmtli	6	-	-	-	-	26	-
59	K	Ahmtli	5	-	-	-	-	3	-
60	E	Bereketli	3	-	-	-	-	28	-
61	K	Bereketli	1	-	-	-	-	2	-
62	E	Bereketli	1	-	-	-	-	-	1

63	K	Berkt.	6	-	-	-	-	4	-
64	E	Berkt.	3	-	-	-	-	16	-
65	E	Berkt.	1	-	-	-	-	2	-
66	K	Selimiye	6	5	2	-	-	-	-
67	K	Selimiye	15	-	-	-	-	6	-
68	K	Ziyanlar	1	-	-	-	-	-	-
69	K	Özpınar	9	-	-	-	-	2	-
70	K	Özpınar	16	-	-	-	-	-	-
71	K	Özpınar	3	-	-	-	-	-	-
72	K	Özpınar	6	-	-	-	-	10	1
73	K	Özpınar	5	1	-	-	-	-	-

1.2. Erkek Konuşmacıların Tutumu

Tablo 4'te Sarıgöl ağzından derlenmiş olan metinlerde erkek konuşmacıların *şimdi* zarfının değişkeleri üzerine tutumları incelenmiştir. Sonuçta üç ana ağız bölgesindeki kadın konuşmacılarda *şimdinin* karakteristik değişkeleri görülürken hangi ağız bölgesinde olursa olsun genellikle erkek konuşmacılarda *şindi* zarfının baskın şekilde kullanıldığı görülmektedir. Ağız araştırmalarında genellikle erkeklerin ağız bölgesinden dışarı çıkması, başka ağız bölgeleriyle karşılaşması ya da ölçünlü dilin sık kullanıldığı alanlarda fazlaca bulunması gibi sebeplerden *tarz değiştirme* veya *bağlılık değiştirmeye* yatkın oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Erkek Konuşmacıların *Şimdinin* Değişkelerini Kullanma Tutumu

	Cins.	Köy Adı	hindi	hinci	şinci	Şindi	şindik	Şimdi
9	E	Çanak.	-	2	3	11	-	1
19	E	Sığ.	-	-	-	-	-	-
20	E	Tırazlar	-	-	-	8	-	-
25	E	Sarıgöl	-	-	1	5	-	-
26	E	Sarıgöl	-	-	-	2	-	-
28	E	Yukarı.	-	-	-	19	-	-
36	E	Yeniköy	1	-	-	6	-	1
38	E	Şeyhdav	4	-	-	1	-	-
42	E	Kahra.	11	-	-	64	1	1
45	E	Dadağlı	1	-	-	5	-	2
50	E	Beyhar.	-	2	-	5	-	3
58	E	Ahmt.	6	-	-	26	-	-
60	E	Berkt.	3	-	-	28	-	-
62	E	Berkt.	1	-	-	-	1	-
64	E	Berkt.	3	-	-	16	-	-
65	E	Berkt.	1	-	-	2	-	-

1.3. Özpınar Köyünde Kadın Konuşmacıların Tutumu ve Yaşın Etkisi

Tablo 5'te sadece kadın konuşmacıların yer aldığı ve belki Sarıgöl ağızları içinde ölçütlere bakıldığında farklı sınıfta değerlendirilebilecek olan Özpınar (eski adı Caber) köyünde geniş ya da şimdiki zaman -(D)r/-mİr eklerinin görülmesi gibi farklıklar mevcuttur. Aynı köyden beş kadın konuşmacının verildiği tabloda en yaşlı kadın konuşmacı *hindi* zarfını daha sık kullanmıştır. Şaşırtıcı olanı ise en genç olan 71 numaralı konuşmacının *şindi* zarfını kullanmasıdır. Hâlbuki en yaşlı ve en genç konuşmacılar da birbirleriyle akrabadır. Ancak *hindi* zarfı da 71 numaralı konuşmacı tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca adı geçen konuşmacının 67 yaşında olmasına rağmen diğer yaşta konuşmacılara göre küçüklüğü, göz önünde bulundurulması gereken ayrı bir durumdur.

Tablo 5. Özpınar Köyündeki Kadın Konuşmacıların Şimdi Kullanma Tutumu

	Cins.	Yaş	Köy Adı	hindi	hinci	şindi	şindik
69	K	86	Özpınar	9	-	2	-
70	K	77	Özpınar	16	-	-	-
71	K	87	Özpınar	3	-	-	-
72	K	67	Özpınar	6	-	10	1
73	K	92	Özpınar	5	1	-	-

1.4. Kadın-Erkek Karışıklı Konuşmacıların Şimdi Değişkesini Kullanma Tutumu

Tablo 6'daki 5 numaralı konuşmacılar bir kadın ve erkekte oluşmaktadır. Erkek 2716 kelime, kadın ise 962 kelimelik konuşma yapmıştır. Erkek konuşmacı 22 *şimdi değişkesi* kullanmış, en çok da 14 kere *şinci* zarfını tercih etmiştir. Kadın konuşmacı 25 *şimdi değişkesinden hinci* zarfını 20 kere kullanmıştır. Erkek konuşmacı 2716 kelimedede toplamda 22 *şimdi* değişkesi kullanırken kadın konuşmacı 962 kelimedede 25 *şimdi değişkesi* kullanmıştır. Diğer taraftan erkek konuşmacı tablo 4'teki erkek konuşmacıların aksine *şinci* zarfını daha sık kullanmaktadır. Bu durumda kadın konuşmacı erkek konuşmacıya göre söz konusu değişkeyi daha sık kullanmıştır. Buna karşılık erkek konuşmacının mümkün olduğunca *bağlılık değiştirme tutumu* içerisinde olduğu gözlenmektedir. Derleme sahasına Bağlıca köyünden referans kişiyle gittiğimizde hedef olarak kadın konuşmacı seçilmişti. Ancak araya erkek konuşmacının fazlaca müdahil olması belki bizde o an için ağız özelliklerini belirleyemeyeceğiz kaygısı oluşturmuştu. Ancak bu tür bir verinin elimizde olması ağızlarda toplumdilbilimi ilgilendiren verilerin elde edilmesini sağlaması bakımından önemlidir.

5 numaralı metinde erkek konuşmacı Sarıgöl'den elde edilen derlemelerde ölçünlü dile ait *şimdi* zarfını en çok kullanan konuşmacı olarak tespit edilmiştir. Ayrıca Manisa ağızlarında karakteristik olarak görülen /r/ ünsüzünün erimesi/düşmesi (Korkmaz, 1994: 87), bu konuşmacı tarafından

mümkün olduğunca en aza indirgenmektedir. Buna bağlı olarak erkek konuşmacı azami derecede ölçünlü dile yaklaşma çabası içindedir, denilebilir. 5 numaralı metinde her iki konuşmacı da köyün yerlisi olmakla birlikte karı-kocadır da. Bir bağlamda kadın konuşmacının şu cümleyi kullanması ayrıca üzerinde durulması gereken bir başka husustur: *hinci ha, şimdi di aynı yeme' yavrum* (SA. 5.63). 'Şimdi ha, şimdi de aynı yemek (var) yavrum.' Hem *şimdi* hem de *hinci* zarfının aynı cümlede kullanılması, ara cümlede konuşulduğundan erkek konuşmacıdan etkilenildiğini göstermektedir.

Toplumdilbilimsel merkezli bir çalışmada ağız derlemeleri, sadece o yörenin karakteristik özelliğini konuşan kişilerden seçilmemeli; aynı merkezden yaşa, cinsiyete ve tahsil durumuna göre (okuma-yazması olmayan, ilkokul-lise- üniversite mezunu gibi ardışık düzende) derlenmeli, her kategoride buna göre tasnif denemeleri yapılmalıdır. Örneğin ağız bölgesinden uzaklaşan erkeğin başkaca saygın konuşma biçimini benimsemesi, bütün ağız çalışmalarında ortak olarak söylenen bir durumdur. Ancak, aynı durum acaba kadınlar için de söz konusu mudur? Bir bakıma tahsil durumu değişen ya da yerellikten uzaklaşan kadınlarda durum ne kadar değişken olarak karşımıza çıkmaktadır? N. Demir (1997: 112), bu konuda kadınların daha çabuk saygın değişke kullarımlarını tercih ettiğini belirtmektedir.

5 numaralı konuşmacılar cinsiyet ayrımı yapılmaksızın incelenmiş olsaydı sonuç farklılardı. Şekilci bir yaklaşımla yörede şunlar veya bunlar da ağırlıklıdır gibi genel-geçer ifadelerin kullanılabilmesi mümkündür. Ancak Tablo 6'da da görüldüğü gibi böyle bir yaklaşım bizi yanıltabilir. Erkek konuşmacının tutumu ile kadın konuşmacının tutumu farklılık göstermektedir. Hâlbuki 5 numaralı metinde kadın konuşmacının karakteristik ağız özelliğini barındırdığı görülmektedir. Bu durum, dil dışı tutumları da göz önünde bulundurmamız gerektiğine işaret etmektedir.

Tablo 6. Kadın ve Erkeklerin Birlikte Oldukları Ortamlardaki Tutumları

	Cins	Köy Adı	hindi		hinci		şinci		hincik		şincik		şimdi	
			E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K
5	E+K	Bağlıca	-	3	4	20	14	-	-	1	1	-	3	1
11	K+E	Çanak.	-	1	-	6	-	-	-	-	-	-	-	-

Tablo 7'de E1 Dindarlı köyünün muhtarı, E2 Urufklar mahallesinde ikamet eden kişidir. K de aynı şekilde bu mahalleye başka bir köyden gelin olarak gelmiştir. Ancak aynı ağız özelliğini taşıyan bir köyden geldiği sorgu yoluyla tespit edilmiştir. Mahalle, rakım olarak Sarıgöl'deki yerleşim birimlerine göre rakımı yüksek bölgelerinden biridir. Buradaki dikkat çekici husus, E1 ve K'nin *hindi* zarfını kullanma tercihidir. Ayrıca E2 saygın olan *şindi* zarfını kullanmıştır. E1 ise, K'ye ve E2'ye göre hem *hindi* hem de *şindi* zarfını kullanmıştır ki burada *tarz değiştirmenin* mümkün olabildiğini/olabileceğini görmekteyiz.

Tablo 7: Dindarlı Köyü Urufklar Mahallesindeki Şimdinin Kullanımı

49	Cinsiyet	Köy Adı	hindi			şindi		
			E	E	K	E	E	K
			1	2		1	2	
	K+E1+E2	Dindarlı (Urufklar)	-	2	4	4	2	-

E1: 1. Erkek, **E2:** 2. Erkek

Sonuç:

Sarıgöl'ün tüm köylerinden ve ilçe merkezinden alınan derlemelerden hareketle *şimdi* zarfının değişiklerinin incelendiği bu çalışmada şimdiki zamana göre tasnif edilmiş üç ana ağız bölgesinde *hinci*, *hindi*, *hincik*, *şindi*, *şindik* değişiklerine rastlanmıştır.

Kadın konuşmacılarda bağımlılık ve/ya tarz değiştirmeye dayalı değişikler görölse bile bunların karakteristik olarak beklenen bölgesel ağız değişiklerini kullanmada daha tutarlı olduğu görölmektedir. Buna karşılık erkeklerin konuşmaya veya ölçünlü dile karşı tutumuna bağladığımız sebeplerden ötürü özellikle ya saygınlık derecesi yüksek olan değişkeyi ya da karakteristik değişkeyi kullandığı sonucuna varılabilmektedir. Derlemelerde erkeklerin karakteristik ağız özelliklerini kaybettiği gibi bir sonuca varmak mümkün değildir. Çünkü her dil/ağız kullanıcısı farklı ağızları kullanmaya çalışabilir ya da ölçünlü dile yaklaşabilir. Bunun sonucunda bazen ortaya yeni kullanımlar da çıkabilir.

Tarz değiştirmede *hinci* yerine daha saygın olan *şimdi* kelimesini tercih etmesi beklenen ağız konuşmacısı, ya zihninden tasarlamayla ya da yaklaştırmayla *şindi* zarfını kullanmayı yeğlemektedir. Bu durum, özellikle /h/ ünsüzlü değişkeyi seçen erkeklerde bile üst dil saygınlığı olan /s/ ünsüzlü kullanımı tercih etmesiyle de görölebilmektedir. Ancak Sarıgöl ağızlarında karakteristik olarak görölen değişikler *hinci* ve *hindi* zarflarıdır. Ölçünlü dile yaklaşma tutumuna göre ise şu şekilde bir hiyerarşik düzen ortaya çıkmaktadır:

Karakteristik Görölen

hinci

hindi

Ölçünlü Dile Yaklaşma Sırası

şinci > şindi > şimdi

şindi > şimdi

hinci odaklı ağız bölgelerinde ölçünlü dile yaklaşma çabasındaki ilk tutum, kelime başındaki /ş/~ /h/ tercihinde görölmektedir. İkincil tutum ise kelime içindeki /c/ ~/d/ tercihidir.

Ağız konuşmacılarının büyük çoğunluğu aynı derlemede *şimdinin* farklı değişiklerini kullanabilmektedir. Bu da, dil etkileşimlerinin sadece ölçünlü dilin bölgesel ağızlara baskısıyla değil, ağız bölgelerindeki baskın ağızların da azınlık veya dar bölge ağızlarını etkilediğinin bir göstergesidir¹. Sarıgöl ağızlarında baskın bölge, -(I)yo ağızıdır. Buna bağlı olarak diğer ağız bölgeleri bu

¹ Türkçenin hem diğer dillerle hem lehçelerle var olagelen ilişkisi ayrıntılarıyla Johanson (2008) tarafından incelenmiştir.

kullanımdan etkilenmektedir. Bu durumu, *üst katman- alt katman ağızları* şeklinde adlandırmak mümkündür.

KAYNAKLAR

DEMİR, İmdat (2012), *Sarıgöl ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri.

DEMİR, Nurettin (1997), “Alanya Ağızlarında Şimdi’nin Varyantları”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1995*, s. 99-114.

DEMİR, Nurettin (2006), “Türkiye’de Dil-Lehçe-Şive-Ağız Tartışmaları”, *Türkiye’de Dil Tartışmaları*, (Derleyenler: Astrid Menz – Christoph Schroeder,) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. s.119-146.

DEMİR, Nurettin (2007), “Ağız Terimi Üzerine”, *Turcology in Turkey Selected Papers* (Editör: Laszlo KAROLY, Haz: Nurettin DEMİR- Emine YILMAZ), Sgezed: s. 143-157.

DEMİR, Nurettin (2012), “Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları”, *Diyalektolog*, 4: 1-8.

HAYASİ, Tooru (2000), “Bolu İli Ağzında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar”, *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (Haz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 47-63.

İMER, Kamile (2000), “Türkçe’nin Ağızlarının Sınıflandırılmasında Temel Alınan Ölçütler”, *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (Haz. A. Sumru ÖZSOY- Eser E. TAYLAN), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 5-16.

JOHANSON, Lars (2008), *Türk Dilinde Yapısal Etkenler* (Çeviren: Nurettin DEMİR), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARAHAN, Leylâ (1996a), “Anadolu Ağızlarını Sınıflandırmada Kullanılabilecek Bazı Ölçüler”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992 (26 Eylül-1 Ekim 1992)*, s. 637-640.

KARAHAN, Leylâ (1996b), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (1994), *Güney-batı Anadolu Ağızları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

WARDHAUGH, Ronald (2006), *An Introduction to Sociolinguistics*, USA-UK-Australia: Oxford Blackwell Publishing.